

Павлова Олександра Ігорівна
старший науковий співробітник Національного історико-архітектурного музею
«Київська фортеця»

Пам'ятники Луганщини періоду незалежної України

Пам'ятники Луганщини, які були встановлені в період незалежної України, за 27 років можна розділити за певними категоріями, що дають можливість визначити основні тенденції в розвитку соціально-культурного простору Луганщини та прослідкувати їхній зв'язок із політичними подіями, які в той чи інший час відбуваються на Сході України.

Багато пам'яток присвячено увічненню пам'яті героїв, які боронили та звільняли Східну Україну від німецько-фашистських загарбників. Таких пам'яток встановлено в м. Лисичанськ, в м. Сєвєродонецьк, в м. Луганськ. В м. Лисичанськ встановлено 4 таких пам'яток. 1. Історико – меморіальний комплекс «Пам'ять», був відкритий 2 вересня 2001 року – в день звільнення міста від німецько-фашистських загарбників і розташований в самому центрі м. Лисичанська. Автори комплексу – головний архітектор «ЛУГАНСЬКЦИВІЛЬПРОЕКТ» А. Р. Арцев, скульптор М. В. Можєєв. Витончена золото купольна каплиця, гранітна стіна, на якій в скупих рядках відображено те, що довелося пережити жителям шахтарського міста: в роки Другої Світової війни боролися з фашистами 20 тисяч лисичан, 11,5 тисячі з них загинули, 5 тисяч воїнів-визволителів поховані в братських могилах на території Лисичанська, 760 жителів міста були замучені німцями в роки окупації, 2300 лисичан вивезені на роботи в Німеччину. 2. Пам'ятник-лисичанам пілотам-учасникам Другої світової війни з високого постаменту спрямовується в небо літак Л-29. Пам'ятник був відкритий напередодні 58-ї річниці визволення міста від німецько-фашистських загарбників 1 вересня 2001 року в південній частині міста. Його автори – головний архітектор м. Лисичанська М. М. Ломако та головний архітектор Луганського комплексного відділу державного проектного інституту «ЛУГАНСЬКЦИВІЛЬПРОЕКТ» А. Р. Арцев. Місце для пам'ятника вибрано не випадково. Тут знаходився аеродром Лисичанського аероклубу, створеного наприкінці 1930-х років. Багато його вихованців, закінчивши спеціальні навчальні заклади, брали участь у Другій Світовій війні. 3. Пам'ятний знак на честь воїнів, які форсували Сіверський Донець взимку 1943 року війська Південно-Західного фронту перейшли до оборони по лівому березі річки Сіверський Донець. Навпаки Лисичанську оборону тримала 279-та стрілецька дивізія. З 3 травня по 2 вересня 1943р. за Лисичанськ велися важкі запеклі оборонні бої з метою не допустити форсування річки ворогом. У 1995 році в сквері залізничного вокзалу встановлено пам'ятний знак на честь воїнів, які форсували Сіверський Донець (архітектор М. М. Ломако) [8], [9]. 4. Пам'ятник жертвам єврейського населення, яке було розстріляно під час німецько-фашистської окупації. Його відкриття відбулося 30 серпня 2013 року і приурочено до 70-річчя визволення м. Лисичанська від фашистських загарбників. Пам'ятник був встановлений спільними зусиллями членів єврейської громади, німецького благодійного фонду «Евен-Езер» та за підтримки керівництва м. Лисичанська [6]. У 2000 році, на честь 55-річчя Великої Перемоги, відбулося урочисте перепоховання праху Невідомого солдата, який загинув в боях під Луганськом. Цей солдат війни увічнений у бронзовому пам'ятнику: смертельно поранений воїн немов перетворюється в злітаючих в блакитне небо журавлів. Автори пам'ятника – скульптор заслужений художник України Є. Чумак і архітектор А. Долгополов. «Пам'ятник» «Журавлі»

(могила Невідомого солдата)» [7]. Пам'ятник-стела переможцям у Великій Вітчизняній війні – пам'ятник, присвячений переможцям Німецько-радянської війни у м. Северодонецьк Луганської області. Встановлений 2004 року. Скульптори художньо-будівельного комбінату «Візантія» (м. Горлівка). Розташований на площі Перемоги. Пам'ятник був відкритий 22 жовтня 2009 року. 14-метрова триумфальна колона з червоного граніту, увінчана копією ордена Перемоги, виконаного з бронзи. Вона стоїть на чотириметровому багатоступеневому п'єдесталі, який являє собою чотиригранну призму із залізобетону. На його гранях з чотирьох сторін розміщені бронзові барельєфні сюжетні зображення зі словами вдячності нащадків загиблим у Німецько-радянській війні, її ветеранам. Передній барельєф: вінок і солдатська каска на схрещених гвинтівках як символ немеркнучої солдатської слави, доблесті, безстрашності, відданості Батьківщині. Далі за годинниковою стрілкою на барельєфах зображені солдати з піднятою в руках зброєю – символ торжества Перемоги, вояки і цивільне населення – зв'язок тилу і фронту; летять журавлі, як пам'ять про загиблих, які віддали своє життя в ім'я перемоги. Постамент було виконано в Северодонецьку. Але через два роки після встановлення пам'ятника, мародери зірвали бронзове покриття. Тому міська рада і виконком ухвалили: раніше виконані в бронзі зображення увічнити в граніті. Граніт на пам'ятнику має червонуватий відтінок, а для фрагментів обрано сіруватий. Він не зливається із загальним фоном, а навпаки, виділяється.

Створені були пам'ятники ліквідаторам аварії на Чорнобильській атомній електростанції, людям, які загинули в техногенній, екологічній катастрофі ХХ ст. Пам'ятники і пам'ятні знаки встановлено в м. Лисичанську, в м. Северодонецьк, в м. Краснодон, в м. Ровеньки, в м. Алчевськ Луганської області, в м. Луганськ. Пам'ятник землякам чорнобильцям відкрито в 2001 році (архітектори О. Арцев і М. Ломако) в сквері мікрорайону заводу ГТВ. У церемонії його відкриття взяли участь представники місцевих органів влади, громадської організації «Союз Чорнобиль», члени сімей ліквідаторів катастрофи, молодь міста. Монумент був встановлений в рік п'ятнадцятиріччя чорнобильської катастрофи. У розломі каменю дзвін – як гіркє нагадування про те, якою катастрофою може обернутися некерований атом, як пам'ять про тих, хто став жертвою вибуху реактора. Біля підніжжя на мармуровій плиті слова: «Землякам чорнобильцям – вдячні лисичани». Чорнобильській лелека, пам'ятник-меморіал Героям-ліквідаторам наслідків аварії на ЧАЕС від Луганської області і символічна «Книга Пам'яті», в якій говориться: «Той, хто відзначений печаткою Безсмертя – не підлягає забуттю!». Був відкритий в 20-ту річницю Чорнобильської трагедії, в 2006 р. на вул. Луначарського. Ініціатива створення пам'ятника належить громадським чорнобильським організаціям області та працівникам МВС Луганщини. Скульптор: Е.Ф. Чумак, архітектор: Н. Монастирська. Пам'ятник учасникам ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС був відкритий в м. Алчевськ Луганської області в 2001 році. Пам'ятник представлений у вигляді розпеченого реактора, що руйнується, і дзвони зверху. Художнє лиття формувальника, чорнобильця Ю. Мартюхіна. Напис говорить: «Присвячується пам'яті алчевців-чорнобильців».

З 1990 років почали з'являтися пам'ятники воїнам-інтернаціоналістам, вони встановлені в м. Антрацит, в м. Лисичанську, в Станиці-Луганській Луг. області, в м. Краснодон, в м. Алчевськ, в Луганську. Пам'ятник на честь 400 лисичан – афганців в сквері ім. Гагаріна. Відкриття відбулось 2 вересня 1993 року пам'ятник на честь 400 лисичан – афганців (автори – скульптор Є. Карпов,

архітектор А. Сницар). Шестеро лисичан повернулися додому в солдатських цинкових трунах. Пам'ятник виконаний у формі архітектурного ансамблю: скульптура сидячого солдата, стомленого боєм, зліва – скульптурна група батька й матері, в глибині композиції – арка, виконана в східному стилі. У центрі арки плита зі словами: «... Йдучи крізь жахи війни, Ми випробували все і в повній мірі... Кому-небудь нащадки не повірять. Комусь не повірять – нам повинні». Пам'ятник воїнам – «афганцям» був відкритий в переддень відзначення 17-ї річниці виведення радянських військ з Афганістану 10 лютого 2006. Скульптори пам'ятника: К. Г. Домненко, В. Д. Закалюкін [7]. Біля підніжжя меморіалу на граніті висічено 162 імен жителів Луганської області (в тому числі 39 луганчан), що не повернулися з війни. Чорний тюльпан в м. Сватово Луганської області був відкритий в 1999 році і символізував пам'ять про воїнів-інтернаціоналістів, які загинули в Афганістані. Його виготовили на добровільні пожертвування силами місцевих підприємств і встановили в рік 20-річчя «введення обмеженого контингенту радянських військ в братську республіку Афганістан [9].

Президент України П.Порошенко підписав Указ № 523/2016 від 26 листопада 2016 року про заходи, які будуть проведені у 2017-2018 роках у зв'язку з 85-ми роковинами Голодомору в Україні. Цей документ викликав зростання суспільного інтересу до трагічних подій, які охопили територію України. Вшанування пам'яті жертв голодомору 1932-1933 роках виявилось у встановленні пам'ятних знаків і пам'ятників на Луганщині. Пам'ятники встановлено в м. Сєвєродонецьк Луг. області, в м. Луганськ, в м. Новоайдар. Пам'ятник жертвам голодомору 1932-1933 рр. – пам'ятник, присвячений жертвам голодомору в Україні 1932-1933 рр., розташований у м. Сєвєродонецьку Луганської області на при вході до території Христо-Воздвиженського храму Української православної церкви Московського патріархату. Ініціатором встановлення пам'ятника були митрополит УПЦ МП Володимир Сабодан, Сєвєродонецький мійський голова В. Грицицин та голова Луганської обласної організації Руху України М. Гайоха. Невелика капличка у вигляді п'яти з'єднаних послідовно від меншої до більшої арок, виконаних зі світлої облицювальної цегли. У східній частині споруди розташований металевий хрест. У планах це повинна бути кована конструкція, але в реальності виконана зварюванням. Як через ажурні ґрати крізь цей хрест проглядається Христо-Воздвиженський храм. Завершує аркаду хрест на позолоченому куполі, встановлений на білому барабані. Всередині каплички знаходиться плита з чорного граніту у вигляді паралелепіпеда з написом «Жертвам Голодомору». На скошеній грані вибиті цифри «1932-1933».

За ці роки на Луганщині з'являються пам'ятники національно значимим історичним подіям, які відбуваються на Луганщині та особистостям, які прославили свій рідний край в той чи інший час. На під'їзді від Луганська до селища Станиця Луганська між старою і новою дорогами на вершині схилу долини р. Сіверський Донець насипаний курган, на якому встановлено пам'ятник князю Ігорю Святославичу, який за переказами в цих місцях проходив з дружиною своєю на половців округою. Відкриття пам'ятника в 2003 р було приурочено до 65-річчя утворення Луганської області. Автори пам'ятника – скульптор Г. Можасєв, архітектор М. Поздняков, художник В. Горбулін. Пам'ятник автору «Слова о полку Ігореве», деякі історики стверджують, що битви князя Ігоря з половцями проходили на території Луганщини, в зв'язку з чим і було вирішено встановити пам'ятник. На ньому викарбувані слова: авторів «Слова о полку Ігоревім», співцеві походу та Битві з половцями у 1185 р. Скульптор І. Чумак, відкритий в 1994 році.

Пам'ятник Тарасу Шевченку на площі Героїв ВВВ відкрито 22 травня 1998 року, в дні Міжнародного літературно-мистецького свята, названого іменем поета. Скульптурна статуя Кобзаря була названа народною, адже кошти на його створення збирала вся країна: Всесвітній фонд Т. Г. Шевченка, Світовий конгрес українців. Пам'ятник створений народним художником України, лауреатом Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, почесним громадянином Луганська І. Чумаком в співавторстві з архітекторами А. Довгополовим і В. Житомирським. Бронзова скульптура відлита на Київському художньо-промисловому комбінаті. На мармуровому п'єдесталі стоїть 5,5-метрова скульптура Тараса Шевченка вагою 5 тонн. За задумом скульптора, в Луганську увічнений 45-річний Шевченко [7]. Скульптура Т. Г. Шевченка в Луганському національному університеті: ліва рука притиснута до серця, що, на думку авторів монумента, символізує переживання поета «за Україну і свою долю» [4]. В Луганській області в м. Сватово встановили пам'ятник великому українському поету – Тарасу Шевченку. Цей пам'ятник був відкритий 19 жовтня 2016 року. Для цього спеціально підготували майданчик на площі ім. Т. Г. Шевченка. Пам'ятник встановлено завдяки спільним зусиллям Сватівських активістів, міськради і небайдужих українців з Івано-Франківщини – сім'ї Шатирко та скульптора І. М. Семака. На його рахунок кілька десятків меморіальних дошок, скульптур і пам'ятників. Пам'ятник козакам – пам'ятник на честь козаків, які загинули, визволяючи українські землі від загарбників, розташований у м. Сєвєродонецьку Луганської області. Пам'ятник являє собою скульптуру козака з люлькою, який сидить на камені; розташовані окремо ліворуч фальконет з кількома ядрами розміщені на облицьованому плиткою постаменті вигнутої форми. Скульптор В. О. Лебеденць пам'ятник був відкритий 24 жовтня 2010 року. Територію навколо пам'ятника також викладено плиткою, що створює атмосферу спеціальної меморіальної ділянки. Бюст шотландського промисловця Карла Гаскойна, одного із засновників міста, був встановлений в 1995 році на 5-метровій колоні, стиль якої відповідає епосі класицизму. Автори – луганський архітектор Г. Г. Головченко і скульптор А. Редькін. Бюст першого міського голови Луганська М. П. Холоділіна відкрили в 1996 році. Автор – луганський архітектор Г. Г. Головченко. Пам'ятник поету-пісняру Михайлу Львовичу Матусовському, уродженцю міста Луганська встановлено на Червоній площі поряд з входом в будівлю Академії культури і мистецтв. Пам'ятник являє собою скульптурну композицію, що складається з лавки, ліхтарного стовпа і статуї Матусовського [5]. Михайло Львович показаний стоячи в повний зріст, спираючись на лавку, на якій вигравіювано його прізвище. Скульптором луганського пам'ятника М. Л. Матусовському є луганський скульптор Е. Ф. Чумак. Цей пам'ятник був встановлений на День міста Луганська, 17 вересня 2007 року. У 2009 році сквер на Червоній площі отримав ім'я поета і став сквером Матусовського. У Луганську в 2010 році був встановлений пам'ятник знаменитій поетесі, композитору та співачці Тетяні Снежині. Найвідомішою піснею Снежині є «Поклич мене з собою», яку виконала А. Пугачова. Співачка трагічно загинула в 1995 році. Скульптура цілком з бронзи в повний людський зріст і встановлена на кам'яній постамент. Автором пам'ятника став скульптор Е. Чумак. Скульптор увічнив Снежину в образі дівчини-свічки. У бронзі відображена тендітна фігурка, яка ніби ширяє в повітрі. Права рука дівчини упускає мікрофон, в лівій же знаходиться чорнильниця з золотим пером – символ поетів. Славу, якої досягла поетеса, символізують крила за спиною. Одне зламане крило вказує на те, що життя дівчини трагічно обірвалося [2], [3]. В основу пам'ятника Козаку Луганському (Володимир Далу) автори скульптури – заслужений художник України М. Можсаєв і заслужений діяч

мистецтв України В. Горбулін поклали ідею «мандрівника, що збирає в слові душу народну». Основа пам'ятника виготовлена з бетону, міддю її обшили кийські чеканники. Постамент гранітний. Відкритий 20 травня 2010 року в честь 90-річчя Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. Пам'ятник на честь 2000-річчя Різдва Христового встановлено по вул. Радянська (перехрестя з вул. 15-а лінія) 3 грудня 2000 року напередодні свята Введення в храм Пресвятої Богородиці. Статуя Богородиці з немовлям Бога висічена з білого мармуру, спеціально доставленого з Каррарського родовища (Італія). До неї ведуть 6 білих мармурових сходинок. Арка виконана із залізобетону, облицьоване темно-червоним гранітом; на кіоті вгорі арки зображена Свята Трійця, а по боках – 12 апостолів, учнів Христа. Фрески з кольорової смальти. Вінчає композицію золотий хрест. Загальна висота – 11,4 м. Архітектори: М. Поздняков, А. Долгополов, Т. Волинчук, художники: С. Жідель, В. Симоненко, скульптор: Е. Чумак. Цей пам'ятний знак, присвячений 2000-річчю Різдва Христового, називають в народі Луганською Богородицею. В основу композиції покладено символ ікони Божої матері з немовлям на руках, поміщений, як в кіот, в мозаїчну арку. Апостоли, схилившись, звертають руки до Богоматері. Перший з них – Петро, який склав руки точно так, як складають їх православні для прийняття благословення. Богородиця урочисто представляє Сина як рятівника світу. Одночасно в скульптурі виражена близькість, зв'язок, єдність Матері і Сина. Основою послужила ікона Луганській Богородиці 1905 р., яка знаходиться в Свято-Петропавлівському соборі міста. Білий колір символізує присутність святого Духа, явленням Божественної сили, молитву, безмовність і споглядання. Це колір обіцяного майбутнього, коли всі фарби стануть зсередини променистими, світлими, прозорими, коли білий колір засяє, як на Фаворі, у своїй таємничій красі. Білий – це також колір Христа, який прийшов на землю, щоб просвітити, врятувати і перетворити світ.

Пограду генерал-майора Національної гвардії Олександра Радієвського, який загинув 23 липня 2014 року при звільненні Лисичансько-Сєверодонецької агломерації від російських окупантів. Пам'ятник встановлено поблизу міської ради на розі Радянського проспекта та Радянської площі, був відкритий 22 липня 2015 року. Полковник Нацгвардії Олександр Радієвський загинув в середу, 23 липня, в бою за визволення міста Лисичанська Луганської області. Олександр Радієвський був командиром військової частини 3011 Центрального оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України. Загалом два з половиною місяці перебував в зоні АТО – особисто керував діями бійців зі знищення ворожих блокпостів при звільненні Миколаївки, Семенівки, Слов'янська. 15 липня 2014 року указом президента за особисту мужність і самовідданість нагороджений орденом «За мужність» III ступеня [1].

Таким чином, можна прослідкувати такі тенденції: пам'ятники встановлюються жертвам, які загинули від рук німецько-фашистських загарбників, героям-афганцям, героям-чорнобильцям, пам'ятники встановлюються людям, які прославили Луганській край, або звільнили його від російської агресії.

Павлова О.І. «Пам'ятники Луганщини періоду незалежної України»

У статті коротко описані пам'ятки Луганщини, які були встановлені за 27 років незалежної України. Розглянуті пам'ятники за певними категоріями, проаналізовані тенденції, що поширилися в монументальному мистецтві.

Павлова А. И. «Памятники Луганщины периода независимой Украины»

В статье кратко описаны достопримечательности Луганщины, которые были установлены за 27 лет независимой Украины. Рассмотрены памятники по определенным категориям, проанализированы тенденции, которые распространились в монументальном искусстве.

Pavlova O.I. «Memorials of Luhanschini to the first independence of Ukraine»

The article briefly describes the attractions of the Luhansk region, which are set for 27 years of independent Ukraine. Considered monuments in certain categories, analyzed the trends that have spread in the monumental art.

Литература:

1. Богданова Э. История одного памятника. Режим доступа: <http://xn--akcnt-gze.lisichansk.info/news.php?readmore=5194>

2. «Михаил Бублик» «Бронзовая Татьяна». В Луганске планируют установить памятник поэтессе, которая писала хиты для звезд российской эстрады // Украина Молодая. – № 141. – 3 августа. – 2010.

–С.3.

3. В Луганске открыли памятник поэтессе Тетяні Снежиній Информационное агентство «Параллель-Медиа» (Новости Луганска и Украины).

4. В Луганске открыли памятник Шевченко и Турецкий центр. Режим доступа: <https://www.unian.net/society/466611-v-luganske-otkryili-pamyatnik-shevchenko-i-turetskiy-tsentr.html>.

5. Гудковский Е. С чего начинается родина // Новый путь. – 2001. – 28 сентября. –С.2.

6. Лысова И. Память о холокосте // НП. – 2013. – 4 сентября. –С.2.

7. Муки і радощі І. Чумака. Режим доступа: // https://dt.ua/CULTURE/muki_i_radoschi_ivana_chumaka.html

8. Памятники родного города. Режим доступа: http://lislib.at.ua/index/quot_pamyatniki_rodного_goroda_quot/0-182.

9. Подов В. История города Лисичанска. – Луганск: Альма-матер, 2005. – 534 с.